

شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران از منظر مجمع جهانی اقتصاد

دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی

منیرالسادات میراحسنی^۱

در سال ۲۰۱۱ کشورهای سوئیس، سنگاپور، سوئد و فنلاند در رتبه‌های نخست شاخص رقابت‌پذیری اقتصادی در سطح جهان قرار دارند. این در حالی است که تا سه سال گذشته، آمریکا رقابت‌پذیرترین اقتصاد جهان را در اختیار داشت، اما بحران مالی اخیر موجب نزول رتبه این کشور به ردیف پنجم جهان شده است.

در بین کشورهای منطقه خاورمیانه، قطر با رتبه رقابت‌پذیری ۱۴ و عربستان سعودی با رتبه ۱۷ حائز بالاترین رتبه‌های رقابت‌پذیری در سال ۲۰۱۱ بودند. این در حالی است که کشورهای فرانسه با رتبه رقابت‌پذیری ۱۸، چین با رتبه ۲۶ و روسیه با رتبه ۶۶ در رده‌های پایین‌تری نسبت به دو کشور قطر و عربستان سعودی قرار می‌گیرند. همچنین، کشورهای مالزی با رتبه رقابت‌پذیری ۲۱، امارات متحده عربی با رتبه ۲۷، هند با رتبه ۵۶ و ترکیه با رتبه ۵۹ در سال ۲۰۱۱ از قدرت رقابت‌پذیری بیشتری نسبت به ایران برخوردار بوده‌اند.

بر اساس گزارش مجمع جهانی اقتصاد، شاخص رقابت‌پذیری اقتصاد ایران از ۴/۱۴ در سال گذشته به ۴/۲۶ در سال جاری افزایش یافته و این ارتقاء موجب صعود هفت پله‌ای ایران در جدول جهانی رقابت‌پذیری شده است. به این ترتیب، رتبه رقابت ایران از ۶۹ در سال ۲۰۱۰ به رتبه ۶۲ در سال ۲۰۱۱ بهبود یافته است. شایان ذکر است که در گزارش جدید مجمع جهانی اقتصاد کشورهای مورد مطالعه از ۱۳۹ کشور به ۱۴۲ کشور ارتقاء یافت.

از بهترین رتبه‌های ایران در ارکان ۱۲ گانه رقابت‌پذیری می‌توان به رکن اندازه بازار با رتبه ۲۱ و فضای اقتصاد کلان با رتبه ۲۷ اشاره نمود. ایران با دارا بودن رتبه ۱۰ در شاخص پس‌انداز ناخالص داخلی در کشور که ۳۸/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور را تشکیل می‌دهد از فرصت‌های مناسبی در خصوص سرمایه‌گذاری برخوردار است. بدترین رتبه‌های رقابت‌پذیری ایران به کارایی بازار کار (رتبه ۱۳۹) و توسعه بازار مالی (رتبه ۱۲۳) مربوط می‌شود.

مقدمه

مجمع جهانی اقتصاد^۱، گزارش سالانه شاخص جهانی رقابت‌پذیری^۲ را برای سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ با استفاده از داده‌های کشورهای جهان ارائه داده‌است. این مجمع بیش از ۳ دهه است که گزارش رقابت‌پذیری کشورهای جهان را منتشر می‌کند. این گزارش بر اساس تحلیل‌های رقابتی به بررسی و اندازه‌گیری شاخص‌های رقابت در ۱۴۲ کشور جهان پرداخته‌است. در این مطالعه، شاخص جدید رقابت‌پذیری کشورها با شاخص‌های سال گذشته مقایسه شده و روند افزایش یا کاهش شاخص رقابت آنها مشخص شده‌است.^۳

گزارش مجمع جهانی اقتصاد در خصوص شاخص‌های رقابتی کشورهای جهان در حالی ارائه می‌شود که اقتصاد جهان همچنان با عدم قطعیت مواجه بوده و در این شرایط، تشویق و تقویت بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری می‌تواند از عواقب تشدید رکود بی‌سابقه بکاهد چرا که آگاهی از میزان رقابت‌پذیری بخش‌های مختلف می‌تواند با شفاف‌نمودن محیط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در هر کشور به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در تصمیم‌گیری‌های آینده کمک نماید.

ارکان رقابت

در گزارش شاخص جهانی رقابت‌پذیری، رقابت به عنوان مجموعه‌ای از نهادها، سیاست‌ها و عواملی که سطوح بهره‌وری را در یک کشور تعیین می‌کنند، تعریف می‌شود. شاخص جهانی رقابت‌پذیری^۴ که در این گزارش بکار گرفته شده است در واقع شامل متوسط وزنی اجزاء گوناگونی است که جنبه‌های مختلف رقابت را اندازه‌گیری می‌کنند. این اجزا در سه رکن کلی الزامات اساسی، عوامل

1. World Economic Forum

2. The Global Competitiveness Report 2011-2012

۳. گزارش رقابت جهانی در ۵۴۴ صفحه، شاخص‌های رقابتی کشورهای جهان را مورد محاسبه و مقایسه قرار داده‌است. گزارش حاضر که به ایران اختصاص یافته چکیده‌ای از گزارش مذکور می‌باشد.

4. Global Competitiveness Index (GCI)

افزایش کارایی و عوامل نوآوری و ۱۲ رکن رقابت‌پذیری جای می‌گیرند. این در حالی است که هر یک از ارکان ۱۲ گانه رقابت‌پذیری نیز به زیرگروه‌های متعددی (۱۱۱ زیر گروه) تقسیم می‌شوند. رکن الزامات اساسی رقابت‌پذیری شامل زیرگروه‌های نهادها^۱، زیرساخت‌ها^۲، فضای اقتصاد کلان و بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی می‌باشد. اجزاء رکن عوامل افزایش کارایی در رقابت‌پذیری نیز عبارتند از آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی، کارایی بازار کالا، کارایی بازار کار، توسعه بازار مالی، آمادگی‌های فنی و اندازه بازار. همچنین، دو رکن مهارت‌های کسب و کار و خلاقیت و نوآوری نیز زیرگروه‌های عوامل نوآوری و خلاقیت را تشکیل می‌دهند.

تقسیم‌بندی کشورها بر اساس سطوح توسعه

در گزارش شاخص جهانی رقابت، کشورهای مورد مطالعه در سه سطح اصلی توسعه و دو سطح در حال گذار تقسیم‌بندی می‌شوند. معمولاً برای تعیین سطح توسعه کشورها از دو معیار استفاده می‌شود. نخستین معیار، تولید ناخالص داخلی سرانه است که نماینده دستمزدها در هر کشور می‌باشد. بر این اساس، کشورها در سطوح متفاوتی از توسعه قرار می‌گیرند (جدول ۱).

جدول ۱. سطوح توسعه بر اساس دو معیار تولید ناخالص داخلی سرانه و وابستگی به منابع طبیعی

تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار)	سطوح توسعه
کمتر از ۲۰۰۰	سطح ۱: کشورهای وابسته به عوامل اولیه تولید (عامل محور)
۲۰۰۰ - ۲۹۹۹	در حال گذار از سطح ۱ به سطح ۲
۳۰۰۰ - ۸۹۹۹	سطح ۲: کشورهای دارای بهره‌وری (بازده محور)
۹۰۰۰ - ۱۷۰۰۰	در حال گذار از سطح ۲ به سطح ۳
بیشتر از ۱۷۰۰۰	سطح ۳: کشورهای نوآور (خلاقیت محور)

Source: The Global Competitiveness Report 2011-2012.

دومین معیار برای تعیین سطح توسعه بر اساس وابستگی کشور به منابع طبیعی و معدنی اندازه‌گیری می‌شود. این مقیاس با اندازه‌گیری سهم صادرات مواد معدنی در کل صادرات کشور محاسبه می‌شود. بر این اساس، کشورهایی که در ۵ سال متوالی بطور متوسط بیش از ۷۰ درصد از

1. Institutions
2. Infrastructure

تولیدات معدنی (طبیعی) خود را صادر می‌کنند در گروه کشورهای وابسته به عوامل اولیه تولید^۱ (سطح اول توسعه یا نهاد محور) قرار می‌گیرند.

برای تقسیم‌بندی کشورها در سطوح دوم و سوم توسعه به تدریج عوامل وزنی دیگری که اهمیت بیشتری در رقابت کشور دارند به محاسبات افزوده می‌شوند و شاخص رقابت‌پذیری جهانی می‌تواند در این خصوص کمک نماید. به علاوه، کشورهایی که بین این سه گروه قرار می‌گیرند در حال گذار^۲ محسوب می‌شوند.

سطوح توسعه و ارکان رقابت

سطح اول توسعه: اقتصادی که در مرحله اول توسعه (نهاد محور)^۳ قرار دارد با سایر کشورها تنها بر اساس عوامل طبیعی خود یعنی منابع طبیعی و نیروی کار با مهارت ابتدایی رقابت می‌کند. همچنین، واحدهای تولیدی در فروش کالاها و محصولات خود بر اساس قیمت‌های پایه رقابت می‌کنند که این بهره‌وری پایین آنها به دستمزدهای پایین منجر می‌شود. حفظ رقابت در این مرحله از توسعه (سطح اول توسعه) در درجه اول به عملکرد خوب نهادهای دولتی و خصوصی (رکن ۱)، توسعه مناسب زیرساخت‌ها (رکن ۲)، فضای با ثبات اقتصاد کلان (رکن ۳) و نیروی کار سالم که حداقل آموزش اولیه را دیده است (رکن ۴) بستگی خواهد داشت.

سطح دوم توسعه: اقتصادی که در مرحله بالاتری از رقابت قرار دارد. با بالا رفتن درجه توسعه‌یافتگی آن، بهره‌وری آن افزایش یافته و دستمزدها افزایش می‌یابند. در این مرحله، کشور به سمت سطح دوم توسعه یعنی بازده یا کارایی محور^۴ پیش می‌رود. با افزایش کارایی تولید، کیفیت تولیدات و دستمزدها افزایش می‌یابند، اما قیمت‌ها نمی‌توانند افزایش یابند. در این مرحله، رقابت از طریق آموزش و تربیت در سطوح عالی (رکن ۵)، کارایی بازار کالا (رکن ۶)، عملکرد خوب بازار کار (رکن ۷)، بازارهای مالی توسعه یافته (رکن ۸)، توانایی بهره‌برداری از مزایای فناوری‌های موجود (رکن ۹) و یک بازار بزرگ داخلی یا خارجی (رکن ۱۰) افزایش خواهد یافت.

سطح سوم توسعه: کشوری که در مرحله نوآوری (خلاقیت محور)^۵ قرار می‌گیرد، دستمزدها تنها در صورتی که کسب و کار توان رقابت با محصولات جدید و منحصر به فرد را دارا باشند

-
1. Large Extent Factor Driven
  2. In Transition
  3. Factor-Driven Stage
  4. Efficiency-Driven Stage
  5. Innovation-Driven Stage

افزایش خواهند یافت. در این مرحله بنگاه‌ها می‌بایست با تولید کالاهای جدید و مختلف با استفاده از پیچیده‌ترین فرایندهای تولید (رکن ۱۱) و نوآوری‌های جدید (رکن ۱۲) رقابت نمایند.

بالاترین و پایین‌ترین رتبه شاخص رقابت‌پذیری در سال ۲۰۱۱

کشور سوئیس با معیار ۵/۷۴ نخستین رتبه شاخص GCI در سال‌های (۲۰۱۱-۲۰۱۲) را همچون سال گذشته در بین ۱۴۲ کشور جهان به خود اختصاص داد. پس از سوئیس، کشورهای سنگاپور، سوئد، فنلاند، ایالات متحده و آلمان به ترتیب رتبه‌های دوم تا ششم جهان را در این خصوص دارا می‌باشند.

جدول ۲. رتبه رقابت‌پذیری کشورهای منتخب و ایران در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۰

کشور	رتبه رقابت‌پذیری		رتبه در ۳ سطح توسعه و رقابت در سال ۲۰۱۱		
	سال ۲۰۱۱	سال ۲۰۱۰	الزامات اساسی	عوامل افزایش کارایی	عوامل نوآوری
سوئیس	۱	۱	۳	۲	۱
سنگاپور	۲	۳	۱	۱	۱۱
ایالات متحده امریکا	۵	۴	۳۶	۳	۶
آلمان	۶	۵	۱۱	۱۳	۵
ژاپن	۹	۶	۲۸	۱۱	۳
انگلستان	۱۰	۱۲	۲۱	۵	۱۲
چاد	۱۴۲	۱۴۲	۱۴۲	۱۳۹	۱۳۰

مأخذ: گزارش جهانی رقابت‌پذیری، مجمع جهانی اقتصاد، سپتامبر ۲۰۱۱.

The Global Competitiveness Report 2011-2012 © 2011 World Economic Forum.

رتبه و شاخص رقابت‌پذیری ایالات متحده و ژاپن در سال جاری نسبت به سال گذشته با کاهش مواجه شده‌است؛ به طوری که ایالات متحده با یک پله و ژاپن با ۳ پله نزول به ترتیب رتبه‌های ۵ و ۹ جهان را بدست آوردند. کارشناسان دلایلی همچون عدم اعتماد نسبت به بازسازی اقتصادی و شکنندگی بازارهای مالی و بانکداری در این کشورها و همچنین بدهی‌های عمومی بالای کشورهای پیشرفته (در مورد ژاپن ۲۲۰ درصد از تولید ناخالص داخلی و ایالات متحده ۹۲ درصد از تولید ناخالص داخلی کشور) و وقوع زلزله شدید سال گذشته در ژاپن را از جمله دلایل کاهش رتبه‌های رقابت‌پذیری این کشورها طی سال‌های اخیر برشمرده‌اند.

همچون سال گذشته، پایین‌ترین شاخص و رتبه رقابت‌پذیری به کشور چاد با نمره ۲/۸۷ تعلق می‌گیرد که با افزوده شدن کشورهای مورد مطالعه به ۱۴۲ کشور در این گزارش نسبت به ۱۳۹ کشور گزارش قبلی رتبه چاد نیز از ۱۳۹ به ۱۴۲ کاهش یافته است.

رتبه و شاخص رقابت‌پذیری ایران در مقایسه با برخی کشورهای منطقه و جهان

این دومین سالی است که ایران در گزارش شاخص رقابت‌پذیری جهانی با مجمع جهانی اقتصاد همکاری می‌کند و بر این اساس تغییرات شاخص و رتبه رقابت‌پذیری در حوزه‌های مختلف تنها نسبت به سال گذشته قابل مطالعه و بررسی است.^۱

در بین کشورهای منطقه خاورمیانه، قطر با رتبه رقابت‌پذیری ۱۴ و عربستان سعودی با رتبه ۱۷ حائز بالاترین رتبه‌های رقابت‌پذیری در سال ۲۰۱۱ بودند. این در حالی است که کشورهای فرانسه با رتبه رقابت‌پذیری ۱۸، چین با رتبه ۲۶ و روسیه با رتبه ۶۶، در رده‌های پایین‌تری نسبت به دو کشور قطر و عربستان سعودی قرار می‌گیرند.

در سال ۲۰۱۱ کشورهای مالزی با رتبه رقابت‌پذیری ۲۱، امارات متحده عربی با رتبه ۲۷، هند با رتبه ۵۶ و ترکیه با رتبه ۵۹ از قدرت رقابت‌پذیری بیشتری نسبت به ایران برخوردار بوده‌اند.

رتبه رقابتی ایران در سال ۲۰۱۱ با ۷ پله صعود مواجه شد؛ به طوری که رقابت‌پذیری ایران از رتبه ۶۹ بین ۱۳۹ کشور مورد مطالعه در سال ۲۰۱۰ به رتبه ۶۲ در بین ۱۴۲ کشور در سال جاری ارتقاء نمود. بر این اساس، شاخص رقابتی ایران در صحنه بین‌المللی از ۴/۱۴ در سال گذشته به ۴/۲۶ در سال جاری افزایش یافت.

کشورهای روسیه، اردن، قزاقستان، گرجستان، لبنان، ارمنستان، مصر، سوریه، تاجیکستان، پاکستان و قرقیزستان در جدول رقابت‌پذیری جهانی در رده‌های بعدی نسبت به ایران قرار می‌گیرند.

---

۱. نهاد مرتبط با این سازمان در ایران مرکز تحقیقات و مطالعات اقتصادی واقع در اتاق بازرگانی صنایع و معادن ایران می‌باشد.

جدول ۳. رتبه رقابت‌پذیری کشورهای منتخب و ایران در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱

کشور	رتبه رقابت‌پذیری		رتبه در ۳ سطح توسعه و رقابت در سال ۲۰۱۱		
	سال ۲۰۱۱	سال ۲۰۱۰	الزامات اساسی	عوامل افزایش کارایی	عوامل نوآوری
قطر	۱۴	۱۷	۱۲	۲۷	۱۶
عربستان سعودی	۱۷	۲۱	۱۶	۲۴	۲۴
فرانسه	۱۸	۱۵	۲۳	۱۷	۱۷
مالزی	۲۱	۲۶	۲۵	۲۰	۲۲
چین	۲۶	۲۷	۳۰	۲۶	۳۱
امارات متحده عربی	۲۷	۲۵	۱۰	۲۵	۲۷
عمان	۳۲	۳۴	۲۰	۴۵	۴۴
کویت	۳۴	۳۵	۳۴	۶۷	۶۶
بحرین	۳۷	۳۷	۲۶	۳۱	۴۶
برزیل	۵۳	۵۸	۸۳	۴۱	۳۵
آذربایجان	۵۵	۵۷	۵۹	۷۷	۶۷
هند	۵۶	۵۱	۹۱	۳۷	۴۰
ترکیه	۵۹	۶۱	۶۴	۵۲	۵۸
ایران	۶۲	۶۹	۵۱	۸۸	۸۳
روسیه	۶۶	۶۳	۶۳	۵۵	۹۷
اردن	۷۱	۶۵	۶۱	۷۸	۷۰
قزاقستان	۷۲	۷۲	۶۲	۷۶	۱۱۴
گرجستان	۸۸	۹۳	۸۶	۸۹	۱۱۷
لبنان	۸۹	۹۲	۱۰۹	۶۴	۷۸
ارمنستان	۹۲	۹۸	۹۴	۹۱	۱۱۰
مصر	۹۴	۸۱	۹۹	۹۴	۸۶
سوریه	۹۸	۹۷	۷۷	۱۰۹	۱۱۱
تاجیکستان	۱۰۵	۱۱۶	۱۰۶	۱۱۸	۱۰۰
پاکستان	۱۱۸	۱۲۳	۱۳۰	۱۰۰	۷۲
قرقیزستان	۱۲۶	۱۲۱	۱۳۱	۱۱۵	۱۳۸

مأخذ: گزارش جهانی رقابت‌پذیری، مجمع جهانی اقتصاد، سپتامبر ۲۰۱۱.

The Global Competitiveness Report 2011-2012 © 2011 World Economic Forum.

سطح توسعه و شاخص و رتبه رقابت‌پذیری ایران در ارکان ۱۲ گانه رقابت

بر اساس گزارش شاخص رقابت‌پذیری جهانی با در نظر گرفتن دو معیار درآمد سرانه و وابستگی به منابع طبیعی در تعیین سطح توسعه کشورها، ایران به دلیل حجم بالای مواد طبیعی همچون نفت و سایر مواد معدنی و آلی در صادرات خود (کشوری که به طور متوسط بیش از ۷۰ درصد از تولیدات منابع طبیعی خود را طی ۵ سال متوالی صادر می‌کند) در سطح اول توسعه قرار می‌گیرد، اما

به دلیل بالا بودن درآمد سرانه، ایران در گروه کشورهای در حال گذار از سطح ۱ به سطح ۲ توسعه جای می‌گیرد.

در خصوص عوامل کلی رقابت، رتبه ایران در سطح اول رقابت و توسعه از ۶۳ در سال قبل به ۵۱ در سال جاری ارتقاء یافته است. ارکان رقابت در این سطح نیز بهبود یافته‌اند؛ به طوری که رتبه ایران در رکن اول یعنی نهادها از ۸۲ به ۷۲، زیرساخت‌ها از ۷۴ به ۶۷، فضای اقتصاد کلان از ۴۵ به ۲۷ و بهداشت و آموزش ابتدایی از ۵۴ به ۵۰ صعود نموده است.

جدول ۴. رتبه ایران در عوامل و ارکان رقابت پذیری

رتبه در سال ۲۰۱۱	رتبه در سال ۲۰۱۰	ارکان ۱۲ گانه رقابت پذیری	رتبه در سال ۲۰۱۱	رتبه در سال ۲۰۱۰	عوامل کلی رقابت در سطح ۳ توسعه
۷۲	۸۲	نهادها			
۶۷	۷۴	زیرساخت‌ها	۵۱	۶۳	الزامات اساسی (سطح اول توسعه)
۲۷	۴۵	فضای اقتصاد کلان			
۵۰	۵۴	بهداشت و آموزش ابتدایی			
۸۹	۸۷	آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی			
۱۰۳	۹۸	کارایی بازار کالا			عوامل افزایش کارایی (سطح دوم توسعه)
۱۳۹	۱۳۵	کارایی بازار کار	۸۸	۹۰	
۱۲۳	۱۲۰	توسعه بازار مالی			
۱۰۴	۹۶	آمادگی فنی			
۲۱	۲۰	اندازه بازار			
۹۲	۹۱	مهارت کسب و کار	۸۳	۸۲	عوامل نوآوری (سطح سوم توسعه)
۷۰	۶۶	نوآوری و خلاقیت			

مأخذ: نتایج تحقیق.

در سطح دوم توسعه به رغم بهبود رتبه ایران در زمینه عوامل افزایش کارایی از رتبه ۹۰ به رتبه ۸۸ در سال ۲۰۱۱، ارکان رقابت ایران در این سطح ارتقاء نداشته است و در هر ۶ رکن مربوطه از ۱ پله (اندازه بازار) تا ۸ پله (آمادگی فنی) نزول داشته است.

در خصوص نوآوری و خلاقیت نیز رتبه ایران با یک پله نزول از ۸۲ به ۸۳ در بین ۱۴۲ کشور جهان رسیده است. ارکان رقابتی در این مرحله از توسعه نیز با کاهش مواجه شده و مهارت کسب و کار با یک پله و نوآوری و خلاقیت با ۴ پله کاهش مواجه شده است.

شایان ذکر است که در گزارش سال ۲۰۱۱ مجمع جهانی اقتصاد کشورهای مورد مطالعه از ۱۳۹ کشور به ۱۴۲ کشور افزایش یافته و بر این اساس، بخشی از تغییرات در زمینه کاهش رتبه به افزایش نمونه مطالعه باز می‌گردد. به این ترتیب، مقایسه شاخص رقابت‌پذیری ارکان رقابتی با شاخص سال گذشته که فارغ از تعداد نمونه است برای تحلیل و بررسی مناسب‌تر به نظر می‌رسد. چنانچه در جدول (۵) ملاحظه می‌شود شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در سال ۲۰۱۱ در ارکان کلی و ۱۲ گانه رقابت نسبت به سال قبل تفاوت چندانی ندارد. بر اساس اطلاعات گزارش، در بین ارکان رقابت‌پذیری شاخص‌های مرتبط با کارایی بازار کار، توسعه بازاریابی، آمادگی فنی و اندازه بازار با کاهش اندک مواجه شده است.

جدول ۵. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در سال ۲۰۱۱ در مقایسه با سال قبل

عوامل کلی رقابت در ۳ شاخص در سال	شاخص در سال		ارکان ۱۲ گانه رقابت‌پذیری	شاخص در سال	
	۲۰۱۰	۲۰۱۱		۲۰۱۰	۲۰۱۱
الزامات اساسی (سطح اول توسعه)	۴/۵۸	۴/۸۰	نهادها	۳/۷۴	۳/۷۹
			زیرساخت‌ها	۳/۷۵	۳/۹۶
			فضای اقتصاد کلان	۴/۹۶	۵/۵۶
			بهداشت و آموزش ابتدایی	۵/۸۹	۵/۹
عوامل افزایش کارایی (سطح دوم توسعه)	۳/۷۶	۳/۷۶	آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی	۳/۸۰	۳/۸۶
			کارایی بازار کالا	۳/۸۵	۳/۹۱
			کارایی بازار کار	۳/۳۷	۳/۳۴
			توسعه بازار مالی	۳/۲۹	۳/۲۸
عوامل نوآوری (سطح سوم توسعه)	۳/۳۴	۳/۳۷	آمادگی فنی	۳/۱۹	۳/۰۹
			اندازه بازار	۵/۰۹	۵/۰۶
			مهارت کسب و کار	۳/۵۶	۳/۵۹
		نوآوری و خلاقیت	۳/۱۱	۳/۱۵	

مأخذ: نتایج تحقیق.

بررسی و تحلیل شاخص‌های ارکان ۱۲ گانه رقابت‌پذیری در ایران

شاخص‌های پایه و رکن نهادها و مؤسسات

در گزارش رقابت‌پذیری جهانی، شاخص‌ها و رتبه رقابتی ایران در ۱۱۱ زیربخش از ارکان ۱۲ گانه شاخص رقابت کل تعیین شده است. چنانچه داده‌های جدول (۶) نشان می‌دهند، رتبه‌های اجزاء شاخص‌های اساسی در ایران از وضعیت نسبتاً مطلوبی حکایت می‌کند؛ به طوری که بر اساس گزارش

سال ۲۰۱۱، تولید ناخالص داخلی ایران با بیش از ۳۵۷ میلیارد دلار حائز رتبه ۲۹ در میان ۱۴۲ کشور مورد مطالعه بوده است و تولید ناخالص داخلی ایران بر اساس برابری قدرت خرید نیز رتبه ۱۸ را کسب نموده و ۱/۱۲ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان بر اساس برابری قدرت خرید را به خود اختصاص داده است. تولید ناخالص داخلی سرانه ایران نیز با ۴۷۴۱ دلار رتبه ۷۸ جهان را بین ۱۴۲ کشور کسب نموده است. ایران با جمعیت ۷۵/۱ میلیون نفر در این سال رتبه ۱۸ را دارا بوده است.

در سال ۲۰۱۱، شاخص‌ها و رتبه‌های مربوط به اولین رکن از ارکان رقابت‌پذیری یعنی مؤسسات و نهادهای کشور با تغییراتی مواجه شده و رتبه‌های بسیاری از شاخص‌های کشور در این بخش از ۱ پله تا ۱۷ پله ارتقاء یافته است و البته برخی شاخص‌ها در این بخش با کاهش مواجه شده است. بیشترین تغییرات مثبت در شاخص‌های مرتبط با رکن نهادها و مؤسسات مربوط به این موارد بوده‌اند: شاخص حقوق مالکیت با ۹ پله صعود، پرداخت‌های غیرقانونی و رشوه با ۴ پله صعود، مقبولیت تصمیمات مقامات دولتی با ۵ پله صعود، اسراف در مخارج دولتی با ۱۷ پله صعود، کارایی چارچوب قانونی در حل و فصل مناقشات با ۷ پله صعود، کارایی چارچوب قانونی در مقررات چالش‌برانگیز با ۷ پله صعود، هزینه‌های تروریسم بر کسب و کار با ۱۰ پله صعود، هزینه‌های جرم و جنایت بر کسب و کار با ۱۱ پله صعود و هزینه‌های جرائم سازمان‌یافته با ۱۲ پله صعود مواجه شده‌اند.

رتبه‌های برخی شاخص‌های مرتبط با رکن نهادها نیز با نزول مواجه شده‌اند؛ به طوری که رتبه ایران در شاخص بار الزامات دولتی بر کسب و کار که سال قبل نیز مناسب نبوده در سال جاری با ۸ پله نزول به ۱۰۷ در جهان کاهش یافته و شاخص اطمینان به خدمات پلیس نیز از رتبه ۵۳ به رتبه ۶۰ کاهش یافته است. همچنین، شاخص قدرت حمایت از سرمایه‌گذاران از رتبه ۱۲۷ به ۱۳۱ رسیده است.

جدول ۶. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن الزامات اساسی و نهادها در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱

رتبه ایران در سال ۲۰۱۱	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	شاخص	شاخص	ارکان رقابت‌پذیری
۲۹	۲۹	۳۵۷/۲	تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	شاخص‌های پایه
۱۸	۱۸	۷۵/۱	جمعیت (میلیون نفر)	
۷۸	۷۶	۴۷۴۱	تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار)	
۱۸	۱۷	۱/۱۲	سهم تولید ناخالص داخلی ایران بر اساس برابری قدرت خرید (PPP) از تولید ناخالص داخلی جهان بر اساس PPP	
۶۱	۷۰	۴/۴	حقوق مالکیت (۷= خیلی شدید)	
۱۱۱	۱۱۴	۲/۷	حمایت از مالکیت معنوی (۷= خیلی شدید)	
۵۹	۶۲	۳/۵	انحراف از بودجه عمومی (۷= هرگز اتفاق نمی‌افتد)	
۳۹	۳۹	۳/۶	اعتماد عمومی به سیاستمداران (۷= خیلی زیاد)	
۶۵	۶۹	۴	پرداخت‌های غیرقانونی و رشوه (۷= هرگز اتفاق نمی‌افتد)	
۶۶	۶۵	۳/۸	استقلال قضایی (۷= کاملاً مستقل)	
۴۳	۴۸	۳/۵	مقبولیت تصمیمات مقامات دولتی (۷= هیچ مقبولیتی)	مؤسسات و نهادها
۶۸	۸۵	۳/۲	اسراف در مخارج دولتی (۷= بدون اسراف)	
۱۰۷	۹۹	۲/۸	بار الزامات دولتی بر کسب و کار (۷= بدون سنگینی)	
۷۲	۷۹	۳/۶	کارایی چارچوب قانونی در حل و فصل مناقشات	
۱۰۵	۱۱۲	۳	کارایی چارچوب قانونی در مقررات چالش برانگیز	
۱۲۵	۱۲۴	۳/۵	شفافیت تصمیمات دولتی	
۱۰۹	۱۱۹	۴/۴	هزینه‌های تروریسم بر کسب و کار (۱= در حد زیاد)	
۹۰	۱۰۱	۴/۴	هزینه‌های جرم و خشونت بر کسب و کار (۱= در حد زیاد)	
۹۰	۱۰۲	۴/۸	هزینه‌های جرایم سازمان‌یافته بر کسب و کار (۱= در حد زیاد)	
۶۰	۵۳	۴/۵	اطمینان به خدمات پلیس	
۸۴	۸۴	۳/۷	رفتار اخلاقی بنگاه‌ها	مؤسسات و نهادها
۱۰۵	۱۰۷	۴/۱	قدرت ممیزی و گزارش‌دهی استانداردها	
۱۰۳	۱۰۱	۴/۲	میزان اثربخشی مدیران	
۹۰	۹۸	۳/۹	حمایت از منافع سهامداران جزء	
۱۳۱	۱۲۷	۳	قدرت حمایت از سرمایه‌گذاران (حداکثر ۱۰)	

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های مرتبط با رکن زیرساخت‌ها

در میان شاخص‌های مربوط به رکن زیرساخت‌ها دو شاخص تعداد خطوط تلفن ثابت (با ۵ پله صعود) و تعداد اشتراک تلفن همراه (با ۱۰ پله صعود) در سال ۲۰۱۱ بهبود و ارتقاء رتبه یافته است. شاخص کیفیت زیرساخت‌های ریلی نیز با ۳ پله صعود رتبه ۵۰ را بین ۱۴۲ کشور بدست آورده است. این در حالی است که شاخص کیفیت زیرساخت‌های حمل و نقل هوایی که در سال قبل نیز

حائز رتبه ۱۳۰ از ۱۳۹ کشور مورد مطالعه بوده در سال جاری با ۷ پله نزول رتبه ۱۳۷ را بین ۱۴۲ کشور کسب نموده است.

جدول ۷. شاخص‌های رقابت پذیری ایران در رکن زیرساخت‌ها در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱

ارکان رقابت پذیری	شاخص	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	رتبه ایران در سال ۲۰۱۱
زیرساخت‌ها	کیفیت زیرساخت‌های کلی	۴	۷۸
	کیفیت جاده‌ها	۳/۸	۷۴
	کیفیت زیرساخت‌های ریلی	۳/۲	۵۰
	کیفیت زیرساخت‌های بندر	۳/۹	۸۷
	کیفیت زیرساخت‌های حمل و نقل هوایی (میانگین ۴/۷)	۲/۹	۱۳۷
	حداکثر قابلیت طی مسافت هوایی از کشور در هفته (میلیون کیلومتر)	۳۵۰	۴۹
	کیفیت ارائه برق (میانگین ۴/۵)	۴/۷	۷۲
	خطوط تلفن ثابت (تعداد تلفن ثابت فعال در ۱۰۰ نفر جمعیت)	۳۶/۳	۳۱
	اشتراک تلفن همراه (تعداد اشتراک تلفن همراه در ۱۰۰ نفر جمعیت)	۹۱/۲	۸۵

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن فضای اقتصاد کلان

شاخص‌های رکن فضای اقتصاد کلان نیز با تغییرات مثبت و منفی مواجه شده است. در این بخش، شاخص تراز بودجه ایران که مثبت و ۰/۶ تولید ناخالص داخلی محاسبه شده است از رتبه ۴۳ به رتبه ۱۹ ارتقاء یافته است. همچنین، پس‌انداز ناخالص داخلی در کشور ۳۸/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده که با ۱۶ پله صعود رتبه ۱۰ را بین ۱۴۲ کشور مورد مطالعه کسب نموده است. همچنین، شاخص بدهی ناخالص دولتی ایران در سال جاری بهبود یافته و با ۴ پله صعود رتبه ۱۳ را کسب نموده است.

جدول ۸. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن فضای اقتصاد کلان در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱

ارکان رقابت‌پذیری	شاخص	شاخص ایران	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	رتبه ایران در سال ۲۰۱۱
	تراز بودجه دولتی (به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی)	۰/۶	۴۳	۱۹
	پس‌انداز ناخالص ملی (به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی)	۳۸/۷	۲۶	۱۰
	تورم (متوسط سالانه تغییرات شاخص مصرف‌کننده)	۱۲/۵	۱۲۱	۱۳۶
فضای اقتصاد کلان	وسعت نرخ بهره	۰/۱	۳	۱
	(تفاوت بین متوسط نرخ وام‌دهی معمولی و نرخ سپرده)			
	بدهی دولتی	۱۲	۱۷	۱۳
	(بدهی ناخالص دولتی به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی)			
	رتبه‌بندی اعتباری کشور (احتمال بدهی‌های حکومتی بین ۰-۱۰۰)	۲۹/۴	۹۷	۱۱۴

مأخذ: نتایج تحقیق.

این در حالی است که رتبه ایران در شاخص نرخ تورم در سال جاری بدتر شده و از ۱۲۱ به ۱۳۶ کاهش یافته است. شاخص وسعت نرخ بهره ایران تفاوت بین متوسط نرخ وام‌دهی معمولی و نرخ سپرده با ۲ پله افزایش رتبه اول را در بین کشورهای مورد مطالعه کسب نموده است. از سوی دیگر، کارشناسان شاخص رتبه اعتباری کشور را ۲۹/۴ ارزیابی نموده و رتبه احتمال بدهی‌های حکومتی ایران را با ۱۷ پله کاهش ۱۱۴ اعلام نموده‌اند.

شاخص‌های رکن بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی

از میان شاخص‌های رکن بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی رتبه دو شاخص آثار سل برکسب و کار با ۱۰ پله صعود و کیفیت تحصیلات ابتدایی با ۶ پله صعود در سال ۲۰۱۱ از بهبود قابل توجهی در ایران برخوردارند. رتبه ایران در سایر شاخص‌های رکن مذکور نیز تا حدودی ارتقاء یافته و هیچیک از شاخص‌ها نسبت به سال گذشته بدتر نشده‌اند.

جدول ۹. شاخص‌های رقابت پذیری ایران در رکن بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱

رتبه ایران در سال ۲۰۱۱	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	شاخص ایران	شاخص	ارکان رقابت پذیری
۸۴	۸۶	۵/۸	آثار مالاریا بر کسب و کار (=هیچ اثری)	بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی
۸۶		۲۶/۱	شیوع مالاریا (تعداد مبتلایان به مالاریا در ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)	
۶۶	۷۶	۵/۴	آثار سل بر کسب و کار (=هیچ اثری)	بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی
۴۱	۴۳	۱۹	شیوع سل (تعداد مبتلایان به سل در ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)	
۶۶	۶۶	۵/۳	آثار ایدز HIV بر کسب و کار (=هیچ اثری)	بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی
۵۵	۵۵	۰/۲	شیوع ایدز (به عنوان درصدی از بالغین بین ۱۵-۴۹ سال)	
۹۲	۹۴	۲۵/۹	مرگ و میر نوزادان (نوزادان بین ۱۲-۰ ماه در هر ۱۰۰۰ تولد)	بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی
۸۶	۸۷	۷۱/۷	امید به زندگی (سال)	
۶۶	۷۰	۳/۹	کیفیت تحصیلات ابتدایی	بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی
۵	۵	۹۹/۵	نرخ ثبت نام در مقطع ابتدایی (سال ۲۰۰۴)	

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی

از میان شاخص‌های رقابت پذیری در رکن آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی ۳ شاخص نرخ ثبت نام در مقطع دبیرستان با ۹ پله صعود کیفیت سیستم آموزشی با ۴ پله صعود و کیفیت آموزش ریاضی و علوم با ۶ پله صعود از ارتقاء قابل توجهی برخوردار بوده‌اند. این در حالی است که شاخص کیفیت مدیریت مدارس با ۷ پله نزول رتبه ۹۴ را در سال ۲۰۱۱ کسب نموده و شاخص دسترسی محلی به تحقیقات تخصصی و خدمات آموزشی با ۵ پله نزول نسبت به سال قبل حائز رتبه ۷۹ شده است که قابل تحلیل و بررسی است.

جدول ۱۰. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱

ارکان رقابت‌پذیری	شاخص	شاخص ایران	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	رتبه ایران در سال ۲۰۱۱
آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی	نرخ ثبت‌نام در مقطع دبیرستان	۸۳/۱	۸۹	۸۰
	نرخ ثبت‌نام در آموزش عالی	۳۶/۵	۶۲	۶۵
	کیفیت سیستم آموزشی (۷=خیلی خوب)	۳/۲	۱۰۸	۱۰۴
	کیفیت آموزش ریاضی و علوم (۷=عالی)	۴/۶	۴۱	۳۵
	کیفیت مدیریت مدارس (۷=عالی)	۳/۷	۸۷	۹۴
	دسترسی به اینترنت در مدارس (۷=دسترسی گسترده)	۲/۹	۱۱۴	۱۱۸
	دسترسی محلی به تحقیقات تخصصی و خدمات آموزشی (۷=دسترسی وسیع)	۴	۷۴	۷۹
	میزان آموزش کارکنان (۷=حوزه وسیع)	۲/۹	۱۳۲	۱۳۳

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن کارایی بازار کالا

بررسی اجزاء رکن کارایی بازار کالا نشان می‌دهد که برخی شاخص‌های این رکن با بهبود مواجه بوده‌اند؛ به طوری که تعداد مراحل مورد نیاز برای آغاز یک کسب و کار با ۲۳ پله صعود مواجه شده و شاخص میزان تسلط بازار از ۵۴ در سال قبل به ۴۹ در این سال ارتقاء یافته است. همچنین، شاخص شدت رقابت داخلی با ۶ پله صعود به ۱۰۶ در این سال بهبود یافته است. شاخص‌های تخصص خریداران با ۶ پله صعود و کارایی وضع حقوق گمرکی نیز با ۱۰ پله ارتقاء رتبه مواجه شده‌اند. این در حالی است که رتبه‌های سه شاخص اثربخشی سیاست‌های ضدانحصاری با ۱۶ پله نزول، نرخ مالیات با ۶ پله نزول، هزینه‌های کشاورزی با ۲۲ پله نزول و تعرفه‌های تجاری با ۵ پله نزول در سال جاری با افت قابل توجهی مواجه شده‌اند.

جدول ۱۱. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن کارایی بازار کالا در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱

ارکان رقابت‌پذیری	شاخص	شاخص ایران	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	رتبه ایران در سال ۲۰۱۱
کارایی بازار کالا	شدت رقابت داخلی (۷=رقابت شدید در همه صنایع)	۴/۲	۱۱۲	۱۰۶
	میزان تسلط بازار (۷=گسترده در بسیاری بنگاه‌ها)	۳/۹	۵۴	۴۹
وسعت و اثر وضع مالیات (۷=عدم محدودیت بر کار و سرمایه‌گذاری)	اثربخشی سیاست‌های ضد انحصار (۷=کاملاً مشوق رقابت)	۴	۵۹	۷۳
	نرخ مالیات (ترکیبی از مالیات بر سود، مالیات بر کار و سایر مالیات‌ها)	۴۴/۱	۸۰	۸۶
	نرخ مالیات (ترکیبی از مالیات بر سود، مالیات بر کار و سایر مالیات‌ها)	۳/۴	۷۲	۷۳

ادامه جدول ۱۱.

۳۴	۵۷	۶	تعداد مراحل مورد نیاز برای شروع یک کسب و کار
۲۸	۳۰	۸	زمان مورد نیاز برای شروع یک کسب و کار (روز)
۸۲	۶۰	۳/۷	هزینه‌های سیاست‌های کشاورزی (۷= تعادل بین منافع مالیات دهندگان، مصرف کنندگان و تولید کنندگان)
۱۳۷	۱۳۵	۳/۴	موانع تجاری (۷= عدم محدودیت واردات کالا)
۱۴۰	۱۳۵	۲۳/۳	تعرفه‌های تجاری (متوسط نرخ تعرفه‌های موزون تجاری)
۱۴۱	۱۳۹	۲/۳	میزان مالکیت خارجی (۷= در حد بالا)
۱۲۸	۱۲۹	۳/۴	آثار قوانین کسب و کار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (۷= به شدت محدود کننده)
۱۰۴	۱۱۴	۳/۵	وضع حقوق گمرکی (۷= کارایی در حد بالا)
۱۳۳	۱۳۴	۲۱/۱	واردات به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی
۱۱۵	۱۱۴	۳/۹	درجه مشتری مداری (۷= پاسخگویی شدید و حفظ مشتری)
۵۸	۶۴	۳/۶	تخصص خریداران (۷= برطبق تحلیل‌های پیچیده از ویژگی‌های عملکرد)

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن کارایی بازار کار

رتبه شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن کارایی بازار کار نسبت به سایر کشورها و همچنین، سایر ارکان رقابت‌پذیری در کشور بدتر می‌باشد و در عین حال، اغلب شاخص‌های مربوط به این رکن در گزارش رقابت‌پذیری سال ۲۰۱۱ نسبت به سال قبل کاهش یافته است. به طوری که رتبه شاخص‌های انعطاف‌پذیری دستمزدها با ۴ پله نزول، ثبات اشتغال با ۴ پله نزول، هزینه‌های اضافه بر حقوق با ۴ پله نزول، ارتباط پرداخت‌ها با کارایی با ۷ پله نزول، انتخاب مدیران حرفه‌ای بر اساس مدرک تحصیلی و شایستگی با ۳ پله نزول و شاخص نرخ مشارکت زنان در نیروی کار با ۳ پله نزول با وضعیت بدتری نسبت به سال قبل مواجه شده‌اند.

جدول ۱۲. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن کارایی بازار کار

شاخص رتبه ایران در رتبه ایران در			شاخص	ارکان رقابت‌پذیری
سال ۲۰۱۱	سال ۲۰۱۰	ایران		
۱۱۹	۱۱۸	۳/۷	همکاری در روابط با کارفرما (۷= همکاری کامل، میانگین ۴/۴)	کارایی بازار کار
۱۳۱	۱۲۷	۳/۵	انعطاف در تعیین دستمزد (۷= وابسته به هر شرکت، میانگین ۴/۹)	
۷۹	۷۵	۲۹	ثبات اشتغال (بین صفر و ۱۰۰= بدترین)	
۸۸	۹۰	۳/۶	شیوه‌های استخدام و اخراج (۷= منعطف، تعیین توسط کارفرما، میانگین ۳/۹)	
۱۱۲	۱۰۸	۸۷	هزینه‌های اضافی بر حقوق (هفتگی)	
۱۱۸	۱۱۱	۳/۱	ارتباط پرداخت‌ها با کارایی (۷= به شدت مربوط به بهره‌وری کارگر)	
۱۲۴	۱۲۱	۳/۵	تکیه بر مدیریت حرفه‌ای (۷= انتخاب مدیران حرفه‌ای بر اساس مدرک تحصیلی و شایستگی)	
۱۰۷	۱۰۹	۲/۷	فرار مغزها (۷= فرصت‌های زیادی برای افراد با استعداد در کشور وجود دارد)	
۱۲۹	۱۲۶	۰/۴۴	مشارکت زنان به عنوان نیروی کار (نرخ مشارکت زنان نسبت به مردان)	

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن توسعه بازار مالی

در میان شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن توسعه بازار مالی، رتبه ایران در شاخص تأمین مالی از طریق بازار سرمایه داخلی با ۲ پله ارتقاء به ۸۰ رسیده است، اما در کنار آن رتبه ایران در شاخص درجه حفاظت قانونی از حقوق وام‌گیرندگان و وام‌دهندگان با ۳ پله نزول به ۸۹ جهان کاهش یافته است. این در حالی است که رتبه ایران در سایر شاخص‌های مربوط به رکن توسعه بازار مالی در سال ۲۰۱۱ تفاوت چندانی با سال قبل ندارد.

جدول ۱۳. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن توسعه بازار مالی

رتبه ایران در			شاخص	ارکان رقابت‌پذیری
سال ۲۰۱۱	سال ۲۰۱۰	ایران		
۱۳۴	۱۳۳	۳/۱	در دسترس بودن خدمات مالی (۷= کاملاً خوب)	توسعه بازار مالی
۱۳۰	۱۲۹	۳/۱	توانایی ارائه خدمات مالی با قیمت‌های رقابتی (۷= کاملاً خوب)	
۸۰	۸۲	۳/۴	تأمین مالی از طریق بازار سرمایه داخلی (۷= بسیار آسان)	
۱۳۷	۱۳۶	۱/۷	دسترسی آسان به وام (۷= خیلی آسان)	
۱۳۳	۱۳۳	۱/۸	دسترسی به سرمایه ریسک‌پذیر برای کارآفرینان (۷= خیلی آسان)	
۱۱۳	۱۱۳	۴/۵	استحکام بانک‌ها (۷= کاملاً سالم بر طبق ترازنامه)	
۸۹	۸۸	۳/۹	مقررات تبادل اوراق بهادار (۷= مؤثر)	
۸۹	۸۶	۴	شاخص حقوق قانونی (درجه حفاظت قانونی از حقوق وام‌گیرندگان و وام‌دهندگان بین صفر و ۱۰= بهترین)	

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن آمادگی‌های فنی و تکنولوژیک

در گزارش سال ۲۰۱۱ مجمع جهانی اقتصاد برخی شاخص‌های ایران در رکن آمادگی‌های فنی و تکنولوژیک با کاهش و پایین رفتن رتبه مواجه شده است.

جدول ۱۴. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن آمادگی‌های فنی و تکنولوژیک

ارکان رقابت‌پذیری	شاخص	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	رتبه ایران در سال ۲۰۱۱
آمادگی‌های فنی و تکنولوژیک	دسترسی به آخرین تکنولوژی (۷=دسترسی وسیع)	۴/۲	۱۱۷
	میزان جذب فناوری توسط بنگاه‌ها (۷=شدیدا جذب می‌کند)	۴	۱۲۰
	انتقال تکنولوژی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (۷=FDI منبع کلیدی تکنولوژی‌های جدید است)	۴	۱۱۱
	استفاده‌کنندگان اینترنت (درصد استفاده‌کنندگان شخصی از اینترنت)	۱۳	۱۰۲
	تعداد مشترکان ثابت پهنای باند اینترنت در هر ۱۰۰ نفر	۰/۷	۱۰۴
	پهنای باند اینترنت (مگابایت بر ثانیه) در ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۴	۱۰۳

مأخذ: نتایج تحقیق.

در این میان، رتبه ایران در شاخص استفاده‌کنندگان اینترنت با ۴۲ پله نزول از رتبه ۶۰ به رتبه ۱۰۲ کاهش یافته است. البته دلیل این تغییر را می‌توان در نحوه محاسبه شاخص جستجو نمود چرا که شاخص سال قبل به صورت استفاده‌کنندگان از اینترنت به ازاء هر ۱۰۰ نفر محاسبه شده اما در گزارش جدید درصد استفاده‌کنندگان شخصی از اینترنت ملاک عمل بوده است که شاخص مربوطه در مورد ایران ۱۳ بوده است. همچنین، رتبه ایران در شاخص میزان جذب فناوری توسط بنگاه‌ها با ۴ پله نزول و شاخص پهنای باند اینترنت نیز با ۴ پله نزول در سال جاری مواجه شده است.

شاخص‌های رکن اندازه بازار

در رکن ۱۰ رقابت‌پذیری با عنوان اندازه بازار چهار شاخص تعریف شده است که رتبه ایران در سال قبل و امسال در سه شاخص تعریف شده در این بخش مطلوب و قابل توجه بوده است. شاخص اندازه بازار داخلی با رتبه ۱۸، شاخص اندازه بازار خارجی با رتبه ۲۵ و شاخص تولید ناخالص داخلی با رتبه ۱۹ از فرصت‌های ایران در رکن رقابتی اندازه بازار بشمار می‌رود. این در حالی است که در گزارش ۲۰۱۱ مجمع جهانی اقتصاد رتبه ایران در این شاخص‌ها تغییری نسبت به سال قبل نداشته است.

جدول ۱۵. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن اندازه بازار

رتبه ایران در سال ۲۰۱۱	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	شاخص ایران	شاخص	ارکان رقابت‌پذیری
۱۸	۱۸	۴/۹	شاخص اندازه بازار داخلی (مجموع تولید ناخالص داخلی بعلاوه ارزش واردات کالا و خدمات منهای ارزش صادرات کالا و خدمات، بین ۱ تا ۷، ۷=بهترین)	
۲۵	۲۵	۵/۴	شاخص اندازه بازار خارجی (ارزش صادرات کالا و خدمات، بین ۱ تا ۷، ۷=بهترین)	اندازه بازار
۱۹	۱۸	۸۱۸/۷	تولید ناخالص داخلی (براساس برابری قدرت خرید PPP به میلیارد دلار)	
۹۶	۹۶	۲۶/۹	صادرات به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی	

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن مهارت‌های کسب و کار

در گزارش جهانی رقابت‌پذیری، رتبه ایران در شاخص‌های مربوط به رکن مهارت‌های کسب و کار به عنوان یازدهمین رکن رقابت‌پذیری با نوسان‌هایی نسبت به سال قبل مواجه شده است. شاخص‌های تعداد عرضه‌کنندگان داخلی و منافع رقابت از بهبود نسبی در این سال برخوردار شده است. در حالی که شاخص‌های وسعت زنجیره ارزش، کنترل توزیع بین‌المللی، محدوده بازار و شاخص تمایل به تفویض اختیار با رتبه بدتری در سال جاری ظاهر شده‌اند.

جدول ۱۶. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن مهارت‌های کسب و کار

رتبه ایران در سال ۲۰۱۱	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	شاخص ایران	شاخص	ارکان رقابت‌پذیری
۵۳	۵۶	۴/۹	کمیت عرضه‌کنندگان داخلی (۷=تعداد زیاد)	
۱۲۹	۱۲۵	۳/۶	کیفیت عرضه‌کنندگان داخلی (۷=خیلی خوب)	
۹۳	۹۱	۳/۲	وضعیت توسعه خوشه‌ها (۷=گسترده در بسیاری موارد)	
۹۵	۱۰۲	۳	منافع رقابت (۷=تولیدات منجر بفرود)	
۱۰۷	۹۴	۳/۱	وسعت زنجیره ارزش (۷=وسیع)	مهارت‌های کسب و کار
۲۱	۱۵	۴/۸	کنترل توزیع بین‌المللی (۷=بسیار زیاد)	
۷۶	۷۵	۳/۵	تخصصی شدن فرایند تولید (۷=در سطح بالا)	
۱۱۴	۱۰۷	۳/۳	محدوده بازار (۷=گسترده)	
۱۲۴	۱۲۱	۲/۹	تمایل به تفویض اختیار (۷=بسیار بالا)	

مأخذ: نتایج تحقیق.

شاخص‌های رکن نوآوری و خلاقیت

شاخص‌های مرتبط با رکن نوآوری و خلاقیت در سال جاری با بهبود نسبی مواجه شده‌اند. در این میان، شاخص‌های کیفیت مؤسسات تحقیقات علمی با ۳ پله صعود، مخارج تحقیق و توسعه بنگاه‌ها با ۵ پله صعود و مشارکت صنایع و دانشگاه‌ها در تحقیق و توسعه با ۴ پله صعود از رتبه‌های بهتری در سال جاری نسبت به سال گذشته برخوردار شدند.

جدول ۱۷. شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در رکن نوآوری و خلاقیت

ارکان رقابت‌پذیری	شاخص	رتبه ایران در سال ۲۰۱۰	رتبه ایران در سال ۲۰۱۱
نوآوری و خلاقیت	ظرفیت‌های نوآوری (۷= با انجام تحقیقات رسمی، پیشرو در تولید محصولات و فرایندهای جدید)	۳	۶۸
	کیفیت مؤسسات تحقیقات علمی (۷= بهترین در زمینه مربوطه در سطح بین‌المللی)	۴	۵۲
	مخارج تحقیق و توسعه بنگاه‌ها (۷= مخارج سنگین تحقیق و توسعه)	۲/۷	۱۰۷
	مشارکت صنایع و دانشگاه‌ها در تحقیق و توسعه (۷= مشارکت کامل)	۳/۲	۹۷
	تهیه محصولات با فناوری پیشرفته توسط دولت (۷= کاملاً مؤثر)	۳/۷	۶۰
	دسترسی به دانشمندان و مهندسين (۷= گسترده)	۴/۵	۳۷
	اختراعات ثبت شده در یک میلیون جمعیت (تعداد)	۰/۱	۸۰

مأخذ: نتایج تحقیق.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

گزارش شاخص جهانی رقابت‌پذیری با بهره‌مندی از داده‌های نهادهای ذیربط در کشورهای جهان، شاخص‌های رقابتی این کشورها را در حوزه‌های مختلف مورد تحلیل و مقایسه قرار می‌دهد. این گزارش با معرفی ۱۲ گانه رقابت و ارتباط این ارکان با سطوح توسعه کشورهای جهان را در سه سطح توسعه و یا مراحل گذار از سطح یک به دو و یا از سطح دو به سه قرار داده است. کشور سوئیس با معیار ۵/۷۴ اولین رتبه شاخص GCI در سال‌های (۲۰۱۱-۲۰۱۲) را همچون سال گذشته در بین ۱۴۲ کشور جهان به خود اختصاص داد. پس از سوئیس کشورهای سنگاپور، سوئد، فنلاند، ایالات متحده و آلمان به ترتیب رتبه‌های دوم تا ششم جهان را در این خصوص دارا می‌باشند.

ایران در سال ۲۰۱۱ با ۷ پله صعود رتبه ۶۲ را در بین ۱۴۲ کشور مورد مطالعه کسب نموده است. شاخص رقابت‌پذیری اقتصاد ایران از ۴/۱۴ در سال گذشته به ۴/۲۶ در سال جاری افزایش

یافته است. در محاسبات مجمع جهانی اقتصاد، ایران در مرحله گذار از سطح یک به سطح دو توسعه قرار می‌گیرد.

رتبه رقابت‌پذیری ایران در مرحله اول رقابت و توسعه یعنی الزامات اساسی ۵۱ و در مرحله سوم رقابت و توسعه یعنی عوامل نوآوری ۸۳ بوده است. ایران در مرحله دوم رقابت و توسعه یعنی عوامل افزایش کارایی رتبه ۸۸ را کسب نموده که نسبت به دو سطح دیگر بدتر می‌باشد. افزایش شاخص و ارتقاء رتبه رقابت‌پذیری ایران نسبت به سال گذشته را می‌توان به سبب ارتقاء رتبه در برخی از شاخص‌های ارکان ۱۲ گانه رقابت‌پذیری عنوان نمود.

از بهترین رتبه‌های ایران در ارکان ۱۲ گانه رقابت‌پذیری می‌توان به رکن اندازه بازار با رتبه ۲۱ و فضای اقتصاد کلان با رتبه ۲۷ اشاره نمود.

بدترین رتبه ایران در ارکان مربوط به عوامل کارایی به رکن کارایی بازار کار داده شده که به دلیل وجود قوانین سخت بازار کار در ایران از رتبه ۱۳۵ در سال ۲۰۱۰ به رتبه ۱۳۹ در بین ۱۴۲ کشور مورد مطالعه کاهش یافته است. همچنین، رکن توسعه بازار مالی با رتبه ۱۲۳ در مرحله بعدی قرار می‌گیرد.

شاخص‌های پایه ایران از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار می‌باشند؛ به طوری که تولید ناخالص داخلی ایران با بیش از ۳۵۷ میلیارد دلار رتبه ۲۹ را کسب نموده و تولید ناخالص داخلی ایران بر اساس برابری قدرت خرید که ۱/۱۲ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان بر اساس برابری قدرت خرید را به خود اختصاص داده نیز حائز رتبه ۱۸ شده است. تولید ناخالص داخلی سرانه ایران نیز با ۴۷۴۱ دلار رتبه ۷۸ جهان را بین ۱۴۲ کشور کسب نموده است. ایران با جمعیت ۷۵/۱ میلیون نفر در این سال رتبه ۱۸ را دارا بوده است.

در رکن زیرساخت‌ها از جمله شاخص‌های رو به بهبود ایران می‌توان به ارتقاء رتبه و کاهش هزینه‌ها در شاخص‌های اسراف در مخارج دولتی با ۱۷ پله، هزینه‌های جرایم سازمان یافته با ۱۲ پله، هزینه‌های جرم و جنایت بر کسب و کار با ۱۱ پله، هزینه‌های تروریسم بر کسب و کار با ۱۰ پله، اشاره نمود. همچنین شاخص حقوق مالکیت با ۹ پله، کارایی چارچوب قانونی در مقررات چالش برانگیز با ۷ پله، کارایی چارچوب قانونی در حل و فصل مناقشات با ۷ پله، مقبولیت تصمیمات مقامات دولتی با ۵ پله و پرداخت‌های غیرقانونی و رشوه با ۴ پله صعود مواجه شده‌اند.

از جمله شاخص‌های مناسب رقابت‌پذیری ایران می‌توان به این شاخص‌ها اشاره نمود: شاخص پس‌انداز ناخالص داخلی در کشور که ۳۸/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی محاسبه شده است با ۱۶

پله صعود در سال ۲۰۱۱ رتبه ۱۰ را بین ۱۴۲ کشور مورد مطالعه کسب نموده است. همچنین، شاخص تراز بودجه ایران که برخلاف بسیاری از کشورهای توسعه یافته مثبت بوده و ۰/۶ تولید ناخالص داخلی محاسبه شده است از رتبه ۴۳ به رتبه ۱۹ ارتقاء یافته است. شاخص بدهی ناخالص دولتی ایران نیز در سال جاری بهبود یافته و با ۴ پله صعود رتبه ۱۳ را کسب نموده است.

از جمله شاخص‌های رو به بهبود در رکن کارایی بازار کالا می‌توان به شاخص تعداد مراحل مورد نیاز برای شروع یک کسب و کار اشاره نمود که با ۲۳ پله صعود مواجه شده است. همچنین، شاخص میزان تسلط بازار از ۵۴ در سال قبل به ۴۹ در این سال ارتقاء یافته است.

در بین شاخص‌های مرتبط با رکن اندازه بازار، بهترین رتبه ایران مربوط به شاخص اندازه بازار داخلی است که ایران حائز رتبه ۱۸ در این خصوص شده است. شاخص اندازه بازار خارجی ایران نیز رتبه ۲۵ را کسب نموده که از جمله فرصت‌های ایران در زمینه رقابت‌پذیری در تولید کالاها و خدمات بشمار می‌رود. این در حالی است که شاخص صادرات به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی ایران با کسب رقم ۲۶/۹ حائز رتبه ۹۶ در بین ۱۴۲ کشور شده است که قابل تأمل می‌باشد.

از بدترین شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران در سال ۲۰۱۱ می‌توان به شاخص‌های میزان مالکیت خارجی با رتبه ۱۴۱، دسترسی آسان به وام با رتبه ۱۳۷، کیفیت زیرساخت‌های حمل و نقل هوایی با رتبه ۱۳۷، نرخ تورم با رتبه ۱۳۶، در دسترس بودن خدمات مالی با رتبه ۱۳۴، واردات به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی با رتبه ۱۳۳، میزان آموزش کارکنان با رتبه ۱۳۳، قدرت حمایت از سرمایه‌گذاران با رتبه ۱۳۱، توانایی ارائه خدمات مالی با قیمت‌های رقابتی با رتبه ۱۳۰، کیفیت عرضه کنندگان داخلی با رتبه ۱۲۹، نرخ مشارکت زنان در نیروی کار با رتبه ۱۲۹، آثار قوانین کسب و کار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با رتبه ۱۲۸، شفافیت تصمیمات دولتی با رتبه ۱۲۵، انتخاب مدیران حرفه‌ای بر اساس مدرک تحصیلی و شایستگی با رتبه ۱۲۴، تمایل به تفویض اختیار با رتبه ۱۲۴ اشاره نمود.

نکات قابل ارائه در بررسی گزارش رقابت‌پذیری

- گزارش شاخص جهانی رقابت‌پذیری با تحلیل و بررسی سالانه شاخص‌های رقابتی بخش‌های مختلف در کشورهای جهان و مقایسه شاخص‌های رقابتی کشورها با یکدیگر می‌تواند چالش‌ها و نقاط ضعف و همچنین پتانسیل‌ها و نقاط قوت را در هر بخش در هر کشور برای

سیاست‌گذاران پررنگ نموده و آنها را در برنامه‌ریزی‌ها و اتخاذ سیاست‌های آتی راهنمایی نماید و چراغ راهی برای آینده مبهم اقتصادی جهان باشد.

• از آنجایی که رقابت‌پذیری اهرم رشد اقتصادی کشورهای دنیا اعم از توسعه‌یافته یا در حال توسعه محسوب می‌شود، بررسی شاخص‌های رقابتی کشور در حوزه‌های مختلف به مثابه آگاهی از نقاط قوت و ضعف موجود در بخش‌های مختلف اقتصادی که این شناخت می‌تواند برنامه‌ریزان کشور را در برنامه‌ریزی‌های آتی کمک نموده و در نهایت دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی را محقق نماید.

• با عنایت به اهداف مورد نظر در خصوص تحقق اهداف سند چشم‌انداز ایران در جهت دستیابی به جایگاه نخست اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، افزایش رقابت‌پذیری در تمام حوزه‌های کشور مورد تأکید مسئولان قرار دارد. بر این اساس، دستیابی به چنین هدفی نیازمند ارتقاء کارایی بنگاه‌های اقتصادی و بهره‌برداری از منابع مادی، انسانی و فناوری است که نهایتاً رشد اقتصادی کشور را در پی خواهد داشت. آنچه که از بررسی گزارش حاضر در این زمینه قابل استنباط می‌باشد شاخص‌هایی نظیر: دسترسی به آخرین تکنولوژی، میزان جذب فناوری توسط بنگاه‌ها و انتقال تکنولوژی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که از جمله عوامل تأثیرگذار در انتقال فناوری به کشور و کاربرد آن در سطح تولید می‌باشد، در خصوص ایران مطلوب به نظر نمی‌رسد و جایگاه کشور در میان سایر کشورهای جهان که جزء ۳۰ کشور انتهایی جدول قرار دارد جای تأمل بسیار دارد. رتبه کسب شده در خصوص شاخص‌های مذکور در شرایطی است که کشور از امکانات و پتانسیل‌های زیادی خصوصاً نیروی انسانی متخصص برخوردار می‌باشد. ایران از جهت کیفیت مؤسسات تحقیقات علمی در کشور در بین ۱۴۲ کشور جهان، رتبه ۴۹ را به خود اختصاص داده و در این خصوص با داشتن نمره ۴ از میانگین آن یعنی $\frac{3}{8}$ بالاتر بوده است. همچنین، ایران از نظر وجود دانشمندان و مهندسين رتبه ۳۷ را در بین کشورهای جهان در سال ۲۰۱۱ میلادی دارا بوده و با کسب نمره $\frac{4}{5}$ در این زمینه نیز از میانگین جهانی آن یعنی $\frac{1}{4}$ بالاتر بوده است. بدین ترتیب ایران با دارا بودن نیروی متخصص مناسب و مراکز تحقیقات علمی با کیفیت می‌تواند با ایجاد شرایط مناسب و افزایش انگیزه تحصیل و کار در کشور، و افزایش ارتباط بین دستمزد و بهره‌وری (رتبه) و افزایش ساختارهای انگیزشی مبتنی بر شایسته‌سالاری و مدیریت حرفه‌ای در کشور (رتبه ۱۲۴)، به ایجاد زمینه‌های کاهش فرار مغزها (رتبه ۱۰۷) کمک نماید. بر این اساس، مسئولین کشور بایستی عنایت بیشتری در این مقوله نیز مبذول نمایند.

• ایران می‌تواند با بهره‌مندی از نقاط قوت خود همچون کسب رتبه ۲۹ در تولید ناخالص داخلی و رتبه ۱۸ در تولید ناخالص داخلی ایران بر اساس برابری قدرت خرید، دارا بودن رتبه ۱۸ از لحاظ جمعیت، رتبه ۱۸ در شاخص اندازه بازار داخلی و رتبه ۲۵ در اندازه بازار خارجی، رتبه ۱۰ در شاخص پس‌انداز ناخالص داخلی کشور که ۳۸/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی را شامل می‌شود، رتبه ۱۹ در شاخص تراز بودجه، رتبه ۱۳ در شاخص بدهی ناخالص دولتی و رتبه ۳۷ در خصوص دارا بودن دانشمندان و مهندسين می‌تواند چالش‌های پیش‌روی سرمایه‌گذاران و کارآفرینان را به فرصت‌های مناسب تبدیل نموده و تولیدات رقابت‌پذیرتری را به بازارهای داخلی و خارجی ارائه دهد.

• اصلاحات ایجادشده در رکن کارایی بازار کالا در ایران می‌تواند به چالش‌های موجود در بازار کار ایران که از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست پاسخ دهد. این ارتقاء در حوزه‌هایی همچون کاهش تعداد مراحل مورد نیاز برای شروع یک کسب و کار با ۲۳ پله صعود، وضع حقوق گمرکی با ۱۰ پله صعود، شدت رقابت داخلی با ۶ پله صعود، تخصیص خریداران با ۶ پله صعود و میزان تسلط بازار با ۵ پله صعود رخ داده است.

• بدترین رتبه‌های شاخص‌های رقابت‌پذیری در کشور به شاخص‌های مرتبط با توسعه بازار مالی و دسترسی به خدمات مالی و کارایی بازار کار ایران مربوط می‌شوند که شایان توجه مسئولان امر در حوزه‌های یاد شده خواهد بود.

• بدتر شدن رتبه ایران در شاخص‌های مرتبط با رکن کارایی بازار کالا، اولویت لزوم اصلاحات بازار کار در ایران را ضمن بررسی مجدد در قوانین کار در کشور خاطر نشان می‌سازد.

• رتبه ایران در شاخص نرخ تورم در سال جاری بدتر شده و از ۱۲۱ به ۱۳۶ کاهش یافته است. شاخص وسعت نرخ بهره ایران - تفاوت بین متوسط نرخ وام‌دهی معمولی و نرخ سپرده - با ۲ پله افزایش رتبه اول را در بین کشورهای مورد مطالعه کسب نموده است. از سوی دیگر، کارشناسان شاخص رتبه اعتباری کشور را ۲۹/۴ ارزیابی نموده و رتبه احتمال بدهی‌های حکومتی ایران را با ۱۷ پله کاهش ۱۱۴ اعلام نموده‌اند.

• در خاتمه باید یادآور شد که هر چند گزارش شاخص‌های رقابت‌پذیری، با چالش‌هایی مواجه است که محاسبه برخی شاخص‌های کیفی توسط رقم و عدد و به عبارتی کمی نمودن معیارهای کیفی، از جمله آنهاست و سال‌هاست که متخصصین و کارشناسان را درگیر نموده است. بدین ترتیب که معیارهای صرفاً کمی، استنباط کامل و دقیقی از شاخص‌های رقابتی کیفی را ارائه

نمی‌دهند؛ همچنین، علیرغم کاستی‌هایی که در خصوص روش‌های محاسبه شاخص‌های رقابتی در گزارش مجمع جهانی اقتصاد وجود دارد با این حال، این گزارش تنها مرجع بین‌المللی است که به بررسی شاخص‌های رقابت‌پذیری در همه بخش‌های کشورها می‌پردازد و مطالعه این شاخص‌ها می‌تواند کارآفرینان، سرمایه‌گذاران، تولیدکنندگان و نیز مسئولین امر را در ارتقاء سطح بهره‌وری و تکنولوژی در همه زمینه‌ها کمک نماید.

منبع

گزارش شاخص جهانی رقابت‌پذیری، مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۱۱ و ۲۰۱۰
گزارش‌های گروه اتحادیه‌های بین‌المللی، دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی، معاونت اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی ۱۳۸۹.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی